

Sveriges besiddelser syd og nord for Den finske Bugt.

Det er ligeledes en interessant pointe, at Neil Kent påpeger Caspar David Friedrichs svenske arv. Normalt hører man, at inspirationen er gået den anden vej: at nordiske kunstnere, ikke mindst J.C. Dahl i Norge, der blev en nær ven af Friedrich, modtog inspiration fra Tyskland. Den side af sagen får vi nok besked om, men forfatteren gør opmærksom på, at bevægelsen også er gået den anden vej: at Friedrich fra Greifswald i Svensk Pommern var stærkt påvirket af nordisk pietisme og Swedenborgs lære som modpol til den franske og katolske rationalisme. Friedrich portrætteres som en protestantisk maler. Den slags skal man kende Norden indefra for at kunne hævde. – Og sådan kunne man blive ved.

Ud over bygningshistorien får vi kapitler om kirkeliv og vækkelser, om den nordiske familie, om nationsbyggeri, om sundhedspolitik og om dagligliv i by og på land. Ingen af disse kapitler føjer væsentligt nyt til, men sammenstillingen er da også det centrale.

Værker af denne art er i sagens natur afhængige af andre fremstillinger, og her mærker man, at forfatteren ikke er ganske hjemmevant i nordisk historio-grafi. Der er mange »pudsige« henvisninger til mindre betydelige værker og artikler, og væsentlige dele af den nordiske historieforskning fra de seneste par tiår ses ikke inddraget. Især savner man anvendelse af norsk forskning, men forfatteren har klaret sig endda.

I et så stort anlagt værk som dette kan det ikke undgås, at der er enkelte smuttere, som fx at Luleå skulle ligge i Västerbotten, at Savolax ligger i Sydøstfinland, og at Karl 12. undervejs bliver kaldt Charles. Men det er i småtingsafdelingen, og man tilgiver gerne forfatteren. Ikke mindst når man tager de rige illustrationer i øjesyn. Bogen er

en ren tour den force i så henseende – om end mestendels i sort/hvid-gengivelse – og billederne indgår organisk og uanstrengt i teksten. At bogen desuden er forsynet med noter, billedhenvisninger, litteraturliste og register, øger yderligere dens læseværdighed. Forfatteren er ude i et modigt forehavende, men det er lykkedes forbløffende godt.

Niels Kayser Nielsen

Holger Munchaus Petersen, Jan Berggren og Rickard Bengtsson (red.): *Øresunds Told, Tull i Öresund. I krig och fred – på godt og ondt.* (Told- og Skattestyrelsen/Tullverket, 2000). 252 s., 150 kr.

Bogen er produktet af et dansk-svensk forskningssamarbejde mellem det svenske Tullmuseet og Told-Skat Museum og er en del af et projekt, der hedder »Øresundstoldvæsen«. Projektet blev iværksat i forbindelse med opførelsen af Øresundsbroen, som ses på bogens bagside. Forsidebilledet angives som »Udsnit af kort fra 1626«, kortets ophavsmand og beliggenhed oplyses der intet om, men det ligner i høj grad et udsnit af John Speede's Danmarks kort fra 1626.

Bogen er ganske ambitiøs i sit oplæg, idet den vil belyse toldvæsenets virke i Øresund fra omkring år 1100 indtil år 2000, og oplægget byder på en del interessante perspektiver ved at inddrage byerne på begge sider af Sundets bredder og se på deres udvikling.

I takt med bogens ambitioner, omfang og opsats stiger forventningerne, især da forfatterne i bogens indledning skriver, at »Vad som saknas är en sammanfattade exposé över Sundets tullhistoria.« Hermed påpeger de ganske rigtigt en alvorlig mangel ikke kun i dansk og svensk forskning, men også i international sammenhæng. Forfatterne oplyser imidlertid, at det foreliggende des-

værre kun er at betragte som et udstillingskatalog, lavet i forbindelse med en udstilling, der blev vist i København og Helsingborg.

Dette forklarer en del forhold i forbindelse med bogen, som man kun kan ærgre sig over, for bogen er mest et habilt udstillingskatalog og mangler en del, hvis den skal kunne bruges i forskningøjemed. De mest iøjnefaldende problemer er, at der ikke forekommer et noteapparat, og at litteraturlisterne er mangelfulde.

Bogen er til gengæld – som et godt udstillingskatalog og en populær fremstilling bør være – forsynet med et stort antal billeder. De fleste af disse er indsat i informative plancher om forskellige emner, personer og skibe. Denne opstilling har sikkert givet god mening i forbindelse med udstillingen, men uden for udstillingssammenhæng virker plancherne forstyrrende i forhold til teksten.

Selve fremstillingen er opdelt i fire nogenlunde kronologisk fremadskridende afsnit, opfulgt af et enkelt tematisk afsnit, der tilsammen ser på de væsentligste sider af toldhistorien i Øresundsområdet. De elementer, der ses på, er: Skånemarkedet i perioden ca. 1100-1500, skrevet af Rickard Bengtsson; Øresundstolden i perioden ca. 1420-1890, skrevet af Jan Berggren; Lokaltolden i Øresundsbyerne i perioden ca. 1100-1814, skrevet af Rickard Bengtsson; og – i den moderne periode – forbindelserne på tværs af Øresundet ca. 1814-2000, efterfulgt af afsnittet om smuglere, lurendrejere og andre illegale i Øresund perioden ca. 1800-1945, begge skrevet af Holger Munchaus Petersen. Fordelingen af pladsen er uensartet. De første tre afsnit, der dækker godt 750 års historie, gennemgås på 120 sider, mens de sidste to afsnit, der dækker 200 år, står for de resterende 120 sider. Bogen falder dermed i to hoveddele med hovedvægten lagt på den moderne periode.

I bogens første hoveddel (de første tre afsnit) fremlægges ingen nye forskningsresultater, men de er ganske redelige fremstillinger skrevet på svensk. I afsnittet om Skånemarkedet ses der på markedets indretninger og magtkampen for kontrol over området mellem hansekøbmændene og den danske kongemagt. Her gives der oversigter over de forskellige former for told, der blev opkrævet, såvel som markedets indretning og de forskellige faggrupper, der udøvede deres fag. Ligeledes fremhæves saltets afgørende betydning og dets rolle i konkurrencen mellem byerne i Østersøen og Nordsøen. Markedets gradvise nedgang kædes sammen med en lang række faktorer, ikke mindst væksten i gennemgående skibstrafik, der kommer til at danne grundlaget for Øresundstolden.

Afsnittet om Øresundstolden fokuserer mest på international politik frem for toldopkrævningen, og mens det er ganske rigtigt, at tolden ikke kan ses adskilt fra de internationale politiske forhold, dominerer disse fremstillingen for meget i forhold til det, der er bogens emne. Det betyder, at emner som de forskellige former for told, der blev opkrævet, og metoderne, der anvendtes til at opkræve dem, samt deres betydning for den internationale skibsfart blot tangeres perifert. Det er gennemgående for hele bogen, at vægten er lagt på dansk-svenske forbindelser, en vægtning, der blandt andet betyder, at Nederlandenes andel i oplægget til Torstenssonsfejden bliver overset. Én ting var for nederlænderne de høje toldsats, noget andet var misbruget af Øresundstoldboden og Øresundstolden, der påvirkede markedet for salpeter. Disse forhold er beskrevet i Sune Dalgårds artikler »Salpeter-tolden af 1638-39 og den private spekulationshandel bag den« (*Historisk Tidsskrift*, 11. rk. IV, 1953-56) og »Reformationen på Øresunds toldbod 1641«

(*Festskrift til Astrid Friis*, 1963). Afsnittet afsluttes med et blik på skibsfartens langvarige betydning for Helsingør, hvilket dog mest fokuserer på perioden efter Øresundstoldens ophør i 1857, da byens købmænd skulle indrette sig efter de nye forhold.

Afsnittene om lokaltoldene følger udviklingen af byerne i Øresundsregionen. Denne del fungerer bedre end de foregående, da told og toldopkrævningen forbliver det centrale element i fremstillingen. Hvis der er mangler, er det, at toldpolitikken ikke ses som del af en generel udvikling i Europa. Et eksempel herpå er, at gennemgangen af kommissionsarbejdet 1787 (s. 105ff) ikke bliver set som en del af en generel europæisk tendens og den nye økonomiske tænkning, der var ved at vinde frem i Europa. Det klassiske eksempel på periodens toldlempelser var Storbritanniens nedsættelse af tolden på te fra 250% til 12,5% i 1784, hvilket havde katastrofale konsekvenser for blandt andet det danske Asiatisk Kompagni, der importerede te fra Kina til Europa og i vidt omfang smuglede det ind i Storbritannien.

Bogens længste afsnit, »Øresund på tværs«, gennemgår færgefarten over Øresund i det 19. og 20. århundrede. I det 19. århundrede fokuseres der på den nye type rejsende, lystrejsende eller turister, og det nye transportmiddel, dampskibet. For det 19. århundredes vedkommende fokuseres der på selve skibene og ruterne, mens tolden glider i baggrunden, og især forholdet mellem toldtaterne mangler at blive belyst.

Da bogen begynder at omhandle det 20. århundrede omkring side 153, ses der på bilens indtog og de nye udfordringer, toldvæsenet blev stillet over for i den forbindelse. Hermed indledes bogens bedste afsnit, hvor udviklingen i toldvæsenet bliver holdt op mod den nationale og internationale udvikling poli-

tisk og socialt. Det hele gøres imidlertid uden brug af noter, heller ikke til tabellerne på side 198 og side 202, hvilke formodes at stamme fra Danmarks Statistik.

I det korte tematiske afsnit, »Lurendrejere, smuglere og andre illegale«, ses der nærmere på transport i Øresund uden om toldvæsenet. Afsnittet falder i to dele, smugleriet indtil 1930'erne og illegal transport under Anden Verdenskrig, blandt andet jødernes flugt til Sverige i 1943. I dette afsnit belyses som tidligere efterlyst forholdet mellem de to toldtater i perioden 1814-1900. Da dette afsnit som det foregående er skrevet af Holger Munchaus Petersen, forekommer det mærkeligt, at det ikke er integreret i det foregående, da de jødiske flygtninge omtales både på side 168 og igen, dog mere detaljeret, på side 221.

Bogen er som sagt et ganske habilt udstillingskatalog, men er langt fra det, som forskningen savner: en internationalt tilgængelig undersøgelse af told i Øresund.

Philip Kelsall

Bo G. Nilsson (red.): *Idrottens själ*. Nordiska Museets och Skansens Årsbok. (Nordiska Museets förlag, 2000). 366 s., 275 SEK.

Flere og flere sætter i disse år spørgsmålstegn ved sporten. Det skyldes blandt andet dens tendens til megalomani, dens pengefiksering, dopingorgierne – og at det går skidt for AGF. Man kan heller ikke se bort fra en vis inflation med tilhørende overmæthed. De tider er forbi, hvor man ca. én gang om måneden forventningsfuldt satte sig bag skærmen til tonerne af Prins Jørgens March og afventede en Eurovisions-transmission. Nu er der sport hver aften på en eller anden kanal.

Da Minervas ugle som bekendt har mest travlt i skumringstider, kan der